

УДК 376.1

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.22>

Софія ПОТЮК

доктор філософії з педагогіки, асистент кафедри фізичної терапії, реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», вул. Івана Франка, 1, м. Ужгород, Закарпатська область, Україна, 88017

ORCID: 0000-0003-0887-5808

Бібліографічний опис статті: Потюк, С. (2024). Теоретико-методичні засади психолого-педагогічного супроводу батьків, які мають дитину з особливими освітніми потребами. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 133–138, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.22>

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ БАТЬКІВ, ЯКІ МАЮТЬ ДИТИНУ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

У статті висвітлено сутність та особливості психолого-педагогічного супроводу батьків, які мають дитину з особливими освітніми потребами.

Визначено, що держава відіграє визначальну роль у врегулюванні освітнього процесу та функціонуванні інклюзивної освіти. У статті частково проаналізовано нормативно-правові акти, що розкривають аспекти взаємодії педагогічних працівників, батьків та фахівців інклюзивно-ресурсного центру.

Аналіз літературних джерел вітчизняних науковців дав змогу уточнити сутність ключової дефініції «психолого-педагогічний супровід» та напрямки психолого-педагогічної підтримки.

Розкрито ключові аспекти забезпечення психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти, з якими повинні бути ознайомлені батьки, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Окреслено проблеми психолого-педагогічного супроводу. Обґрунтовано педагогічні умови співпраці всіх суб'єктів згідно з принципами педагогіки партнерства. Наведено методи отримання відомостей педагогічними працівниками про сім'ї, які мають дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Розкрито класифікацію форм співпраці (індивідуальні, групові, колективні) та їх переваги. Підтримуємо думку, що інклюзивна освіта повинна передбачати психолого-педагогічну допомогу батьків дитини з порушеннями психофізичного розвитку і забезпечити комплексний підхід, який об'єднує зусилля різних фахівців.

На основі опрацювання матеріалів зроблені висновки: ефективний психолого-педагогічний супровід батьків передбачає реалізацію умов: співпрацю з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру; співтворчість; участь у громадських об'єднаннях; наявність психологічної допомоги; існує потреба у наданні батькам дітей з порушеннями психофізичного розвитку сучасних науково обґрунтованих рекомендацій, які пристосовані до сьогодення, з врахуванням воєнного стану. Перспективами подальшого дослідження визначено опрацювання психолого-педагогічного впливу кожної окремої форми співпраці педагогічних працівників та батьків, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Надано бібліографічний список.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід сімей, діти з особливими освітніми потребами, батьки дітей з особливими освітніми потребами, фахівці, методи та форми співпраці.

Sofia POTIUK

Doctor of Philosophy in Pedagogy, Assistant at the Department of Physical Therapy, Rehabilitation, Special and Inclusive Education, Uzhhorod National University, Ivan Franko str., 1, Uzhhorod, Zakarpattia region, Ukraine, 88017

ORCID: 0000-0003-0887-5808

To cite this article: Potiuk, S. (2024). Teoretyko-metodychni zasady psykholoho-pedahohichnoho suprovodu batkiv, yaki maiut dytnu z osoblyvymy osvritnimy potrebamy [Theoretical and methodological foundations of psychological and pedagogical support for parents who have a child with special educational needs]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 133–138, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.22>

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF PSYCHOLOGICAL
AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR PARENTS WHO HAVE A CHILD
WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS**

The article highlights the essence and peculiarities of psychological and pedagogical support for parents who have a child with special educational needs.

It is determined that the state plays a decisive role in the regulation of the educational process and the functioning of inclusive education. The article partially analyzes the regulatory legal acts that cover aspects of interaction between teachers and specialists.

The analysis of the literary sources of domestic scholars made it possible to clarify the essence of the key definition of «psychological and pedagogical support» and the directions of psychological and pedagogical support.

The key aspects of providing psychological and pedagogical support in educational institutions, which should be familiarized with parents raising children with special educational needs, are revealed. The problems of psychological and pedagogical support are outlined. There are substantiated pedagogical conditions cooperation of all actors in accordance with the principles of partnership pedagogy. The methods of obtaining information by pedagogical workers about families with children with psychophysical developmental disorders are presented. The classification of forms of cooperation (individual, group, collective) and their advantages are revealed. We support the idea that inclusive education should provide psychological and pedagogical assistance to parents of children with disabilities and ensure an integrated approach that combines the efforts of various specialists.

Based on the analysis materials, relevant conclusions are drawn. Effective psychological and pedagogical support for parents involves the implementation of the following conditions: cooperation with specialists; co-creation; participation in public associations; availability of psychological assistance. Prospects for further research include the study of the psychological and pedagogical impact of each individual form of cooperation between teachers and parents raising children with psychophysical developmental disorders. A bibliographic list is provided.

Key words: *psychological and pedagogical support of the family, children with special educational needs, specialists, methods and forms of partnership.*

Актуальність проблеми. Один із напрямків реформування освіти покликаний сприяти якісному функціонуванню інклюзивного навчання в закладах освіти. Ознайомившись із аспектами реформи та проаналізувавши Постанову Кабінету Міністрів України «Положення про інклюзивно-ресурсний центр», визначено діяльність інклюзивно-ресурсного центру, яка спрямована на забезпечення кваліфікованої допомоги дітям з особливими освітніми потребами, їхнім батькам чи законним представникам, надання висновку проведеної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку, на основі якої створюються необхідні умови в закладах освіти (Положення про інклюзивно-ресурсний центр, 2017).

Фундамент співпраці усіх учасників навчально-пізнавального процесу закладений на засадах педагогіки партнерства і дитиноцентризму, забезпечуючи у результаті утвердження стилю співтворчості, довіри, співробітництва і організацію якісного й успішного освітнього процесу. Важливо знайти баланс між батьками та фахівцями для гармонійної співпраці (обмін досвідом, інформаційний супровід, спостереження за роботою спеціалістів, активна участь у корекційному процесі, набуття знань про особливості розвитку дитини) та шляхи залучення батьків до співпраці за допомогою використання форм і методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить вивчення й аналіз наукових джерел, проблема психолого-педагогічного супроводу батьків чи законних представників дітей з осо-

бливими освітніми потребами дедалі частіше стає об'єктом пильної уваги психологічних та педагогічних досліджень.

З психологічної точки зору увагу науковців привертала такі проблеми як психологічні аспекти супроводу батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку (О. Галян, Л. Подкоритова, О. Реброва, І. Сухіна, Л. Кажан); психологічні особливості тривожності, емоційного вигорання чи переживання у батьків дітей з ООП (А. Руденюк, І. Сухіна, Д. Шульженко, Л. Сіпко, В. Шевчук). Натомість, з педагогічної точки зору – співпраця закладу освіти та принципи роботи з батьками дітей з ООП (І. Білозерська, О. Гаяш, А. Колупаєва, О. Шадюк); організація взаємодії фахівців з батьками дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання (М. Бевзюк, Д. Завітренко, І. Жигора, Т. Коломієць, С. Лупінович, С. Миронова, Т. Скрипник, О. Петрусенко, С. Можарівська, І. Коновальчук); форми психолого-педагогічної підтримки (В. Білан, М. Лемещук, В. Литвин, Ю. Бойчук, О. Казачінер); інноваційні технології у процесі партнерства фахівців та батьків дітей з ООП (Т. Скрипник, О. Мартинчук, Л. Подкоритова, О. Брикова, І. Серета, О. Кримська).

Аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує, що в сьогоденні накопичений значний досвід співпраці педагогічних працівників та батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку, проте ми переконані, що суспільству належить зробити акцент гуманності на закономірностях пізнання та підтримці близьких людей осіб з особливими освітніми потребами.

Мета статті – розглянути аспекти психолого-педагогічного супроводу батьків, охарактеризувати форми організації співпраці педагогічних працівників з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Повноцінна участь дітей з особливими освітніми потребами в суспільстві та підтримка їх батьків є актуальною проблемою сучасності, що позначена періодом воєнного стану, під час якого діти стали свідками тривожних, почасти трагічних подій.

Педагогічні працівники, адміністрація закладів освіти та фахівці повинні знати, як підтримати батьків у складний та нестабільний період. Для врегулювання проблемної ситуації потрібно переосмислити методи, стратегії та форми співпраці.

Нині існують різні тлумачення поняття «психолого-педагогічного супроводу». Як розглядає З. Удич, психолого-педагогічний супровід батьків дитини з особливими потребами, в контексті підготовки батьків та дитини до відвідування закладу освіти, «система організаційних, діагностичних, інформаційних та розвивальних взаємопов'язаних і взаємообумовлених заходів, представлених різними психологічними технологіями, методами і прийомами, які здійснюються з метою забезпечення оптимальних умов для життєдіяльності сім'ї та розвитку в її середовищі дитини з особливими потребами, її підготовки і включення до системи інклюзивної освіти» (Удич, 2016, с.145).

Поділяємо думку Н. Компанець, що психолого-педагогічний супровід батьків дитини з ООП, має вестися і в розрізі емоційної грамотності та формування у батьків навичок емоційної регуляції для управління поведінкою дитини вдома (Компанець, 2023, с.76).

Виходячи з цього, метою психолого-педагогічного супроводу батьків дитини з особливими потребами: шлях до єдності, що передбачає захист, підтримку та повагу.

Важливим аспектом є забезпечення психолого-педагогічного супроводу, який реалізується складом команди відповідно до особливих освітніх потреб дітей. Проаналізувавши процес, можна виділити ключові аспекти, які повинні знати та враховувати як і батьки дитини з порушеннями психофізичного розвитку, так і педагогічні працівники:

1. Щонайменше тричі на рік проводиться засідання команди психолого-педагогічного супроводу.

2. У процесі розробки індивідуальної програми розвитку (згідно Закону України «Про освіту» (05.09.2017 р.)), на початку навчального року скликається перше засідання команди психолого-педагогічного супроводу (склад: керівник закладу, заступник директора з навчально-виховної роботи, класний керівник, вчитель початкових класів, вчителі-предметники, психолог, асистент вчителя/вихователя, асистент дитини, соціальний педагог, фахівець інклюзивного ресурсного центру, вчитель-дефектолог (за потреби), батьки та/чи законні представники). Спільна діяльність і рішення керуються висновком інклюзивно-ресурсного центру. Наголошуємо, що метою залучення батьків та/чи законних представників до складання індивідуальної програми розвитку – сформувати уявлення про програму та ставлення щодо її реалізації. Батьки можуть надати інформацію про труднощі дитини та сильні сторони. Рішення засідання затверджується відкритим голосуванням. Зі складу постійних учасників засідання команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП призначається секретар, який складає протокол, в якому зазначаються відомості щодо порядку денного, слухання виступів та ухвали рішення, результати голосування і який підписують всі учасники засідання.

3. У випадку якщо дитина не засвоює матеріал, то батьки знову звертаються в інклюзивного ресурсного центру і просять повторний висновок.

Не можемо залишити поза увагою практичну діяльність вчителя-дефектолога О. Ільчук, який дійшов висновку, що «працівники освітнього закладу разом з батьками мають сформувати команду, яка спрямовує зусилля на задоволення індивідуальних потреб кожної дитини; у команді батькам відводиться вирішальна роль (Ільчук, 2021, с.103). Отже, кожний заклад освіти розробляє положення про команду супроводу і на першому засіданні затверджує її персональний склад. На наш погляд, однією із суттєвих перепон для успішного запровадження інклюзивного навчання – низька компетентність батьків і те, що переважна більшість батьків не є партнерами, що відображає негативний аспект у подальшій діяльності.

Попередньо нами були розглянуті труднощі налагодження спільної взаємодії, варто звернути увагу на такі: недостатнє реагування батьків на проблеми розвитку дитини; недостатня поінформованість батьків дітей про особливості розвитку; небажання надавати інформацію діагнозу та особливостей психічного розвитку дитини; небажання відвертих розмов з фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу відповідно проблем дитини та власного бачення співпраці; некомфортне відчуття у колективі, відсутність взаєморозуміння з оточенням.

І. Брушневська у своїй науковій праці напрямки психолого-педагогічної підтримки: «проведення психолого-педагогічної діагностики сім'ї; розвиток ключових напрямків психолого-педагогічного супроводу; застосування психокорекційних і психо-терапевтичних методик надання допомоги» (Брушневська, 2024, с.58).

Підсумовуючи викладене вище, виділимо умови, від яких залежить ефективність підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами: співпраця з фахівцями; співтворчість – спільна діяльність суб'єктів; участь у громадських об'єднаннях; наявність психологічної допомоги.

Для отримання відомостей та формування уявлення про сім'ю, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами доцільно застосовувати такі методи, як: опитування («Я – конструкції»), анкетування, бесіду («Розкажіть про свою дитину»), спостереження, психологічна просвіта для батьків, проєктивні методики («Будинок – дерево – людина»), аналіз письмових робіт («Я і моя дитина»).

Аналіз методичної літератури дає змогу виокремити такі форми залучення батьків, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку:

1) індивідуальні: консультування («Види мовленнєвих порушень у дітей», «Вплив сім'ї на розвиток дитини з особливостями психофізичного розвитку», «Поради батькам щодо взаємин з дитиною з ООП»), телефонні дзвінки, відвідування сімей дитини з ООП, листи батькам, індивідуальні зошити, щоденники думок, журнал скарг і пропозицій, співбесіда з елементами ділової гри («Сім'я та її вплив на формування особистості дитини»), запрошення до закладу освіти;

2) групові: зустріч з фахівцями ІРЦ (практичним психологом, корекційним педагогом,

логопедом, вчителем-дефектологом, тощо) («Партнерство заради безпеки дитини», «Навчачись – виховуємо»), школа (клуб) молодих батьків, інтелектуальна ігротека, групові консультації, день відкритих дверей, інтерактивні міні-лекції;

3) колективні: колективні свята («Тут усі рівні»), круглі столи «Я – мама особливої дитини»), спортивно-розважальні заходи («Ігри патріотів», «Тато, мама, я – спортивна сім'я», Батьки і діти: естафета поколінь», «Сімейна йога»), відвідування театрів, батьківські збори («Секрети мудрості»), проведення майстер-класів на різні тематики («Сімейна кулінарія»), семінари, вечори запитань і відповідей, ярмарки («Святковий спогад»), практикуми («Формуємо самооцінку», «Різні, але рівні»), екскурсії, конференції з обміну досвіду у вихованні дітей, тренінги («Психологічне здоров'я дітей з особливими освітніми потребами»), «Батьки і діти – як сонце і квіти», «Діти з особливими освітніми потребами»), брифінг.

Щодо індивідуальних форм роботи, то наш досвід показує, що індивідуальний зошит допомагає налагодити тісну взаємодію, оскільки фахівець занотовує завдання, які потрібно виконати вдома та рекомендації для батьків.

Використання індивідуальної роботи таких, як консультацій передбачає відпрацювання проблемних ситуацій пов'язаних із зосередженням уваги на одній діяльності, формування знань про навколишній світ, запобігання агресії в дитини, особистісним розвитком дитини з ООП.

На практиці доволі часто спостерігаються ситуації, коли залучаючи громадські організації у проведення заходів, ними надається батькам безоплатний юридичний супровід, що забезпечує захист прав дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків/законних представників.

Практика показує, що дні батьківського самоврядування, спрямовані на створення атмосфери взаєморозуміння педагогічних працівників і батьків ведуть до зміцнення партнерських відносин, надають батькам впевненість у власних можливостях, набуття нових знань щодо пізнавальних можливостей власних дітей.

У контексті зазначеного вище, вважаємо за необхідне звернути увагу на ще одну колективну форму – спортивно-розважальний захід, який спрямований на підтримку одне одного батьків та дітей з ООП, розвиток фізичних якостей та рухових дій, зміцнення здоров'я. Сутність даної

форми – ознайомлення з особливостями розвитку дітей, виконання різних завдань «Дружня зарядка», «Естафета друзів», «Твістер», «Біг по купинах», «Склади пазли», тощо.

Важливо зауважити, що в Новій українській школі часто застосовують тренінги для роботи з батьками. Наведемо орієнтовну схему тренінгу: у вступній частині передбачено підготовку учасників до співпраці, згуртованості, визначення цілей, правил та створення доброзичливої атмосфери, впроваджуються методи інтерв'ю та вправа «Очікування», тощо; в основній частині ведеться ознайомлення із теоретичним матеріалом (розповідь, пояснення, міні-лекція) та вправління у практичних завданнях; у заключній частині – підведення підсумків (обговорення напрацювань зустрічі). Уважаємо, що дана форма реалізує завдання, які необхідні для ефективної підтримки оскільки теорія і практика інтегруються в єдине ціле, та в батьків утворюється цілісна картина опрацьованого матеріалу, вирішення наявної проблемної ситуації.

Аналіз змісту форм співпраці дає підстави стверджувати, що психолого-педагогічний супровід батьків дитини з особливими потребами займає важливу роль у інклюзії і є необхідним для них. Хоча, ефективність проведення різних форм співпраці залежить від ступеня готовності батьків до співпраці.

Результати дослідження показали, що взаємодія педагогічних працівників з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку – складний процес, оскільки значна частина батьків не володіють інформацією про особливості розвитку дітей з порушеннями

психофізичного розвитку. Таким чином, можна з впевненістю стверджувати про необхідність надання підтримки, але спостерігаються випадки, коли розкривається недостатня готовність консультування батьків дитини з особливими освітніми потребами педагогічними працівниками, яку можна подолати залучаючи профільних кваліфікованих фахівців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі виконаного дослідження з'ясовано, що збільшення кількості здобувачів освіти з порушеннями психофізичного розвитку актуалізують питання психолого-педагогічного супроводу батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами як важливого напрямку діяльності закладів освіти.

У процесі дослідження доведено, що Україна переходить на новий рівень освіти, у якому забезпечується рівний доступ усіх дітей до освіти, цьому засвідчує опрацьована нормативно-правова база.

Водночас ефективний психолого-педагогічний супровід батьків передбачає реалізацію умов: співпрацю з фахівцями; співтворчість; участь у громадських об'єднаннях; наявність психологічної допомоги. Наголошуємо, що батьки дітей з особливими освітніми потребами потребують сучасних науково обґрунтованих рекомендацій, які пристосовані до сьогодення, з врахуванням воєнного стану.

До подальших напрямів наукових студій відносимо дослідження психолого-педагогічного впливу кожної окремої форми співпраці педагогічних працівників на батьків, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брушневська І. Теоретичні аспекти побудови моделей психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП та її сім'ї. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2024. Вип. 2. С. 54–60.
2. Ільчук О.В. Партнерська взаємодія з батьками дітей з ООП в закладах спеціальної та інклюзивної освіти. Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2021. С.102-105.
3. Компанець Н.М. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями емоційно-вольової сфери: Науково-методичний посібник. Київ: Актуальна освіта, 2023. 120 с.
4. Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року №545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF/ed20170712#Text> (дата звернення 26.10.2024).
5. Удич З. Психолого-педагогічний супровід батьків дошкільника з особливими потребами. *Освітній простір України*. 2016. Вип. 8. С. 143–150.

REFERENCES:

1. Brushnevskaya, I. (2024). *Teoretychni aspekty pobudovy modelei psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z OOP ta yii simi* [Theoretical aspects of building models of psychological and pedagogical support of a child with special needs and his family]. *Acta Paedagogica Volynienses*. No 2. S. 54–60 (in Ukrainian).

2. Ilchuk O.V. Partnerska vzaiemodiia z batkamy ditei z OOP v zakladakh spetsialnoi ta inkluzyvnoi osvity [Partnering with parents of children with SEN in special and inclusive education]. Psykholoho-pedahohichniy suprovid ditei z intelektualnymy porushenniamy v umovakh spetsialnoi ta inkluzyvnoi osvity: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. 2021. S.102-105. (in Ukrainian).

3. Kompanets N.M. (2023) Psykholoho-pedahohichniy suprovid ditei z porushenniamy emotsiino-volovoi sfery [Psychological and pedagogical support of children with emotional and volitional disorders] Naukovo-metodychnyi posibnyk. Kyiv: Aktualna osvita, 2023. 120 s. (in Ukrainian).

4. Polozhennia pro inkluzyvno-resursnyi tsentr: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 lypnia 2017 roku №545 [Regulation on the inclusive resource center: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 12, 2017, No. 545]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF/ed20170712#Text> (in Ukrainian).

5. Udych Z. (2016). Psykholoho-pedahohichniy suprovid batkiv doshkilnyka z osoblyvymy potrebamy. [Psychological and pedagogical support of parents of preschoolers with special needs]. Osvitnii prostir Ukrainy. No 8. S. 143–150 (in Ukrainian).